

ДО ПИТАННЯ РОЗВИТКУ ФАКТОРИНГУ В УКРАЇНІ

Ковальова Т.В., канд. екон. наук, доцент

Харківський національний автомобільно-дорожній університет

Анотація. У статті розкриті загальні тенденції розвитку факторингу та необхідність його використання в Україні.

Ключові слова: факторинг, фактор, фінансовий ринок.

The abstract. The general tendencies of factoring development and necessity of its use for Ukraine are opened in the article.

Keywords: factoring, factor, financial market.

Постановка проблеми. Фінансове забезпечення економічного розвитку в сучасних умовах є досить важливим. Фінансові ресурси, зокрема, банківські кредити дорожчають, тому виникає необхідність використання сучасних форм та інструментів розрахунково-платіжних відносин. До таких фінансових інструментів належить факторинг, який є одним із найперспективніших видів послуг. Він як і раніше відноситься до нетрадиційних для вітчизняної практики операцій, що спричинено відсутністю економічних умов для їх розвитку. Послугами факторингу частіше користуються виробники товарів, які продають їх торгівельним підприємствам. Прогнозується, що внаслідок збільшення вартості фінансових ресурсів ринок факторингу знову ризикує впасти в депресію. Значення факторингу для української економіки полягає в тому, що його поширення приведе до створення чіткої системи взаєморозрахунків між підприємствами, що допоможе запобігти виникненню неплатежів у країні та скоротити обсяг дебіторсько-кредиторської заборгованості. В основному, на ринку факторингу переважають підприємства малого і середнього бізнесу, оскільки за умов обмеження пропозиції кредитів великі підприємства можуть використати більш дешевші види запозичень (наприклад через облігації), які для малого і середнього бізнесу є недоступними. Отже, дослідження розвитку факторингових послуг в Україні сьогодні надзвичайно актуальне, оскільки його використання сьогодні є найбільш доцільним та ефективним.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Вивчення літературних джерел свідчить про необхідність приділити більшу увагу факторингу як найефективнішій формі рефінансування, що використовується в міжнародній практиці. Проблемі факторингу присвячено низку наукових праць. Цій проблемі присвячені роботи таких зарубіжних вчених, як Е.Доллан, Р.Кембелл, Ж.Перар, П.Роуз. Значний внесок у розвиток теорії і практики здійснення факторингових операцій зробили й вітчизняні науковці та економісти, в тому числі Н.Внукова, Л.Гутко, І. Наумець, О.Остафіль, Є.Склеповий, А.Солтан, Ю.С. Скакальський, Т.Е.Белялов та ін.

Невирішені складові загальної проблеми. Проте в їх роботах приділено мало уваги виділенню факторів, що впливають на розвиток факторингу та його використання в Україні.

Формулювання цілей статті. Метою написання статті є дослідження факторингу в Україні в різні періоди, вивчення факторів, які впливали на розвиток і використання цього інструменту.

Викладення основного матеріалу дослідження. Про фінансування під відступлення права грошової вимоги в Україні вперше було офіційно заявлено в Цивільному кодексі на початку ХХІ ст. У світі ця операція набула широкого загалу ще у 60-х роках минулого сторіччя. Вона витіснила комерційний кредит на основі векселів. У Німеччині послугами факторингу користуються понад 2,5 тисячі клієнтів. В Англії, де починався розвиток факторингу, факторинг використовують близько 35 тис. клієнтів [1].

Умовно становлення ринку факторингових послуг в Україні можна розділити на три етапи. Перший (стартовий або початковий) - з середини 90-х років, коли кілька банків почали надавати факторингові послуги. Для цього етапу притаманно зародження факторингового ринку та вивчення світового досвіду. Нормативно-законодавча база

щодо факторингу була на той час ще не сформована, що гальмувало розвиток цього інструменту фінансового ринку. Другий етап розвитку факторингу в Україні почався з 2000 року і тривав до 2008 року. Його можна назвати етапом становлення та розквіту. Він ознаменувався створенням Східноєвропейської факторингової асоціації (2001 рік), її головне завдання - розвиток факторингу на відносно нових ринках постсоціалістичного простору: у країнах колишнього СРСР і деяких країнах далекого зарубіжжя. У Східноєвропейську факторингову асоціацію ввійшли факторингові компанії з України, Росії, Казахстану, Вірменії і Молдови. Налагоджено партнерські відносини з компаніями Центральної і Східної Європи, всіх країн колишнього СРСР [2]. Економіка країни вже готова для розвитку цього інструменту. Для цього періоду характерна наявність великої дебіторської заборгованості, як результат - ріст неплатежів, низька капіталоозброєність підприємств. Все це сприяло збільшенню попиту на факторинг. Саме в цей період Національний Банк України ввів правила для комерційних банків щодо ведення факторингової діяльності, тобто прослідковується підвищення уваги банків до ринку факторингових послуг. На ринок цих послуг виходять не тільки банки, а й інші суб'єкти підприємницької діяльності. Гальмувала розвиток факторингу все та ж недосконалість нормативно-правової бази. До прийняття Цивільного кодексу України, в українському правовому просторі не існувало досконалого та цілісного регулювання факторингових операцій в Україні, крім визначення поняття «факторинг» в Законах України «Про банки і банківську діяльність», «Про фінансові послуги і державне регулювання ринків фінансових послуг», «Про податок на додану вартість». Цивільний кодекс встановив спеціальне правове регулювання факторингу як окремого цивільно-правового інституту в окремому розділі, який визначив основні правові норми для цього виду договірних зобов'язань та регламентував вимоги щодо регулювання факторингової діяльності. Разом з тим, окремі визначення залишились неузгодженими, а регулювання діяльності та відповідна нормативна база була суперечливою [3]. Поява листа Державної комісії з регулювання ринків фінансових послуг України від 13.10.2003 року №347/07/1-3/1 визначила що фактором (установою, яка в результаті переуступки вимоги отримує право вимоги за грошовими зобов'язаннями) може бути або банк, або фінансова установа, або фізична особа — суб'єкт підприємницької діяльності, яка відповідно до закону має право здійснювані факторингові операції [4]. У той же час, ст. 5 Закону України «Про фінансові послуги і державне регулювання ринків фінансових послуг» трактує, що правом надання фінансових послуг володіють лише фінансові установи. До фінансових установ належать юридичні особи, які відповідно до закону надають одну або кілька фінансових послуг і внесені у відповідний реєстр у встановленому законом порядку. Юридична особа, яку не внесено у відповідний реєстр, не надає фінансових послуг як виняткового виду діяльності, не є фінансовою установою і не має права надавати фінансові послуги [5]. При виникненні суперечок і звернення до арбітражного суду відносно факторингових операцій судові рішення видавались не на користь суб'єктів підприємницької діяльності, не фінансових установ. Тобто, в період становлення факторингу в Україні, законодавча база потребувала значного удосконалення. Саме це не сприяло розвитку цих послуг на ринку у цей період.

Незважаючи на негаразди в законодавстві, з 2004 року починається розквіт факторингу в Україні. У 2004 році ріст склав 300%, у 2005 році - 250%. Відношення обсягу наданих факторингових послуг до ВВП складає незначну величину 0,14% але це співвідношення постійно зростає. Хоча, до обсягів факторингових операцій у країнах Європи нашій країні ще далеко. Тільки за 2005 рік у цих країнах вони становили 715486 млн.євро, Азії - 135814 млн.євро, Америки - 135630 млн.євро, інших країнах - 29617 млн.євро. В цілому український ринок факторингових послуг розвивається достатньо динамічно. Про це свідчить показник портфелю факторингу, який у 2007 році збільшився до 280 млн. доларів США (при чому зростання в порівнянні з 2006 роком склало 180%) [6]. У 2005р. зростання ринку було обумовлено нарощуванням обертів перш за все компаній, що з'явилися на ринку до 2003 р. і які у останні роки зайняли лідируючі позиції. Тенденція збільшення числа Факторів, що виявилася при аналізі ринку за 2004 рік отримала подальший розвиток. На ринок активно виходили і банки, і спеціалізовані факторингові компанії [7].

З початком світової фінансової кризи починається третій етап розвитку. Для цього етапу характерна строкатість показників ринку факторингу. У 2008 році факторингові угоди тільки небанківськими компаніями склали 2,6 млрд.грн, то уже в 2009 році – 1,6 млрд.грн. У 2010-2011 роках відбувається дещо поживлення роботи цього ринку

(відповідно 6,4 і 6,8 млрд.грн.). Падіння ринку у 2010 році виявилось більш ніж дворазовим в порівнянні з передкризовим 2008 роком [8]. Причинами падіння, перш за все, було зменшення вкладів на депозитних рахунках, по-друге – з дефіцитом ліквідності. Збільшення зобов'язань у підприємств, які привели до збільшення у банків простроченої заборгованості привели до згортання короткострокового кредитування, в тому числі і факторингу. Крім того, банками були підвищені й кредитні ставки, і комісійні. У 2012 році за оцінками самих учасників ринку факторингу, обсяги заборгованості по класичному факторинговому фінансуванню (без врахування переуступки проблемних боргів) практично досяг докризових показників – він знаходився в межах 0,6-1,2 млрд.грн. Це відповідає обсягам річного факторингового фінансування, яке оцінюється приблизно в 6 млрд.грн. На сьогодні, послуги факторингу пропонують мінімум 10 банків, серед яких Укресімбанк, Укрсоцбанк, «Райффайзен Банк Аваль», Сведбанк та ін. Із небанківських фінінстанов таки послуги пропонують «ФК-Факторинг», «АУЗ-Факторинг», «Арма-Факторинг». Відомі випадки коли банківські і небанківські структури виступають на ринку факторингу у тандемі. Так, учасники ринку відмічають активізацію компанії «Факторинг Фінанс», яка є партнером банку «Національний кредит» [9]. Аналітики ринку факторингу прогнозують скорочення обсягів операцій до кінця 2012 року. В той же час, у сьогоднішніх умовах на фінансовому ринку країни, при подорожчання кредитних ресурсів факторинг є більш зручним, оскільки, його вартість не збільшується, на відміну від банківських кредитів.

Висновки. Незважаючи на кризові явища в економіці країни, факторингові операції в Україні розвиваються. Безумовно, цей вид фінансових послуг недооцінений в нашій країні. Визначення періодів розвитку ринку факторингу дасть змогу в подальшому врахувати недоліки, що покращить ринок факторингових послуг у країні. Перевагою факторингу є те, що він доступний не тільки великому бізнесу, а й малому і середньому. В умовах кризи, вартість цього ресурсу є сталою і не збільшується, на відміну від банківських кредитів. Основними факторами подальшого розвитку факторингових операцій в країні є зростання обсягів виробництва, підвищення платоспроможності фігурантів ринкових відносин, зниження темпів інфляції, удосконалення ресурсної бази.

Література:

1. Факторинг в Україні та світі – [Електронний ресурс]:Укресімбанк – Режим доступу: <http://www.eximb.com/ukr/corporate/factoring/place/>.
2. **Олександренко О.В.** Розвиток факторингових операцій в Україні. – [Електронний ресурс]: Режим доступу: <http://nauka.kushnir.mk.ua/?p=22519>.
3. **Москальов А.А.** Стан розвитку факторингу в Україні після подолання наслідків світової фінансової кризи – [Електронний ресурс]: Экономические науки/1.Банки и банковская система – Режим доступу: http://www.rusnauka.com/13_NMN_2011/Economics/1_86484.doc.htm.
4. Державна комісія з регулювання ринків фінансових послуг України (ДК ринків фінансових послуг). Лист № 347/07/1-3/1 від 13.10.2003. – [Електронний ресурс]: Інформаційний портал України. - Режим доступу: <http://ua-info.biz/legal/basexc/ua-ampuar.htm>.
5. Про фінансові послуги та державне регулювання ринків фінансових послуг: за станом на 02 листоп. 2012 – [Електронний ресурс]: Верховна Рада України. - Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/2664-14>.
6. Объем и тенденции рынка факторинга в 2009 году – [Електронний ресурс]: Рейтинговое агентство «Эксперт Ра». - Режим доступу: http://www.raexpert.ru/researches/factoring/2010_1p/part1.
7. Ринок факторингових послуг: тенденції розвитку та перспективи – [Електронний ресурс]: Інформаційно-аналітичний портал Українського агентства фінансового розвитку. - Режим доступу: http://www.ufin.com.ua/analit_mat/strah_rynok/116.htm.
8. Огляд ринків фінансових послуг та підсумки діяльності небанківських фінансових установ, державне регулювання та нагляд за діяльністю яких здійснюється Держфінпослуг за 2010 рік – [Електронний ресурс]: Офіційний сайт Державної комісії з регулювання ринку фінансових послуг. - Режим доступу: <http://www.dfp.gov.ua/742.html>.
9. **Савчин М. С.** Еволюція та сучасний стан факторингових операцій в Україні – [Електронний ресурс]: Режим доступу: <http://conf-cv.at.ua/forum/84-818-1>.

Стаття надійшла: 04.10.2012 р.

Рецензент: д.е.н., проф. Міщенко В.А.